

5.2 Kavallus- ja petosrikokset Reino Sirén

Kavallus- ja petosrikoksiin kuuluu monentyypisiä rikoksia. Vuoden 1991 alusta lähtien kavallusrikoksia koskevat säännökset ovat rikoslain luvussa 28 ”Varkaudesta, kavalluksesta ja luvattomasta käytöstä”. Petosrikossäännökset ovat luvussa 36 ”Petoksesta ja muusta epärehellisyydestä”. Maksuvälineiden käyttöön liittyvät petokset on erotettu muista petosrikoksista ja niitä koskevat säännökset ovat rikoslain erityisessä maksuvälinerikoksia käsittelevässä luvussa 37. Vuonna 2003 tehdyn rikoslain muutoksen mukaan, petoksena voidaan tuomita myös teko, jossa oikeudettoman taloudellisen hyödyn saamiseksi ja toiselle vahinkoa aiheuttaen, puututaan tietojärjestelmän toimintaan tai muutetaan tai tuhotaan siinä olevia tietoja (L514/2003).

Kavallusrikokset

Kavallus eroaa varkausrikoksesta siinä, että kysymys on tekijän haltuun uskotujen, muille kuuluvien varojen tai muun irtaimen omaisuuden anastamisesta. Esimerkki kavallusrikokseen syyllistyvistä on yhdistyksen tai yrityksen taloudenhoitaja, joka käyttää yhdistyksen varoja omiin tarkoituksiinsa.

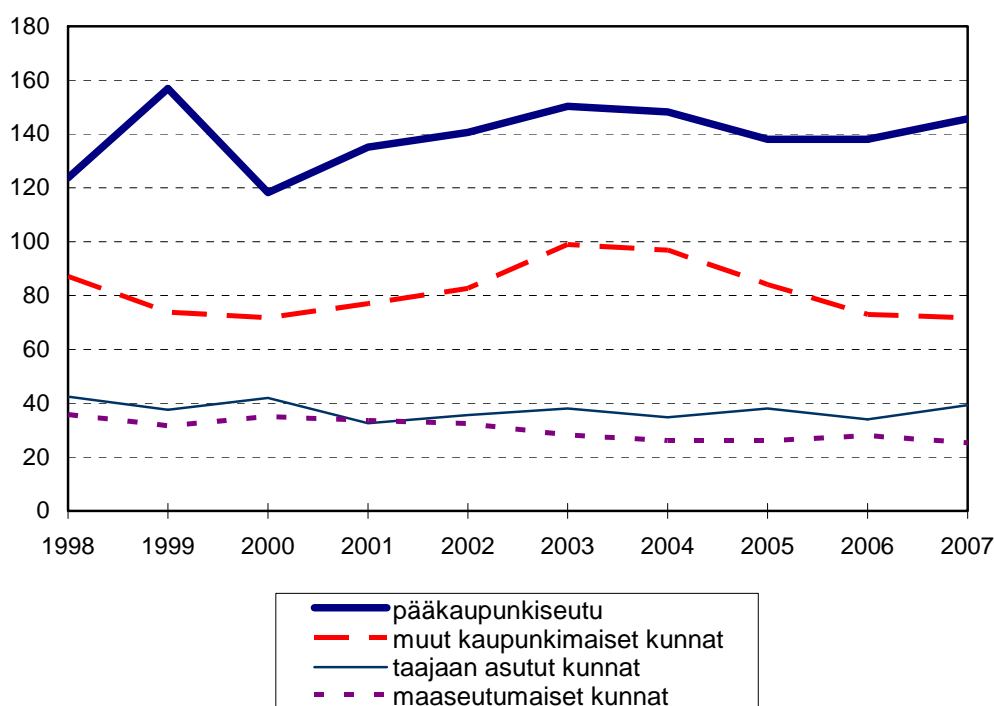
| | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
|--|-------|-------|-------|-------|-------|
| Kavallus, lievä kavallus (RL 28:4 ja 6) | 2 854 | 2 918 | 2 659 | 2 877 | 3 074 |
| Törkeä kavallus (RL 28:5) | 303 | 225 | 223 | 183 | 169 |
| Yhteensä | 3 157 | 3 143 | 2 882 | 3 060 | 3 243 |
| <i>Muutos %</i> | -2 % | -0 % | -8 % | +6 % | +6 % |
| | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 |
| Kavallus, lievä kavallus (RL 28:4 ja 6) | 3 408 | 3 357 | 3 070 | 2 897 | 2 998 |
| Törkeä kavallus (RL 28:5) | 217 | 214 | 238 | 218 | 215 |
| Yhteensä | 3 625 | 3 571 | 3 308 | 3 115 | 3 213 |
| <i>Muutos %</i> | +12 % | -1 % | -7 % | -5 % | +3 % |

| | tammi- kesäkuu 2005 | tammi- kesäkuu 2006 | tammi- kesäkuu 2007 | tammi- kesäkuu 2008 |
|---|---------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|
| Kavallus, lievä kavallus (RL 28:4 ja 6) | 1 564 | 1 461 | 1 414 | 1 465 |
| Törkeä kavallus (RL 28:5) | 99 | 102 | 110 | 119 |
| Yhteensä | 1 663 | 1 563 | 1 524 | 1 584 |
| <i>Muutos %</i> | -4% | -6% | -2% | +4% |

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Kavallusrikosten määrä on pysynyt pitkään melko vakaana, noin kolmessa tuhatkappaleessa vuosittain. Vuonna 2007 poliisin tietoon tuli 3 200 kavallusrikosta, joka oli kolme prosenttia edellisvuotta enemmän. Kavallusrikokset ovat jonkin verran lisääntyneet myös vuoden 2008 ensimmäisellä puoliskolla.

Kavallusrikokset ovat tyypillisesti kaupunkimaisten paikkakuntien rikoksia, eli asukaslukuun nähden yleisempiä kaupungeissa ja taajamissa kuin maaseudulla (kuvio 53). Kaupungistumisasteen mukaan alueet ovat rikostasoltaan samassa järjestyksessä kuin esimerkiksi varkausrikoksissa. Pääkaupunkiseudulla kavallusrikosten taso on kaksinkertainen muihin kaupunkimaisiin kuntiin verrattuna.

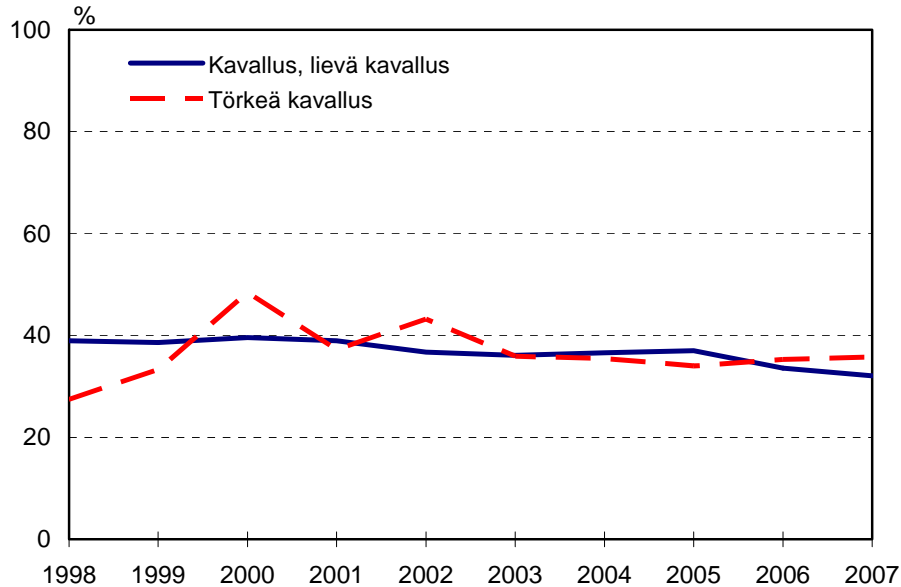


Kuvio 53 Kavallusrikokset 15 vuotta täyttäneen väestön 100 000 asukasta kohti vuosina 1998–2007

Kavallusrikosten selvitysprosentti

Kavallusrikosten selvitysprosentti on varsin korkea johtuen siitä, että rikoksen tullessa ilmi tavallisesti myös syyllinen samalla paljastuu. Selvitysprosentti on kuitenkin jonkin verran laskenut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2007 poliisi selvitti vuoden loppuun mennessä joka kolmannen (32 %) saman vuoden aikana tietoon tulleista rikoksista. Kavalluksista selviää lopulta

paljon useampi, mutta rikosten tutkinta-aika on monessa tapauksessa pitkä. Törkeiden kavalluksien selvitysaste on suunnilleen sama kuin lievempien kavallusten.



Kuvio 54 Kavallusrikokset: selvitettyjä rikoksia (%) vuoden aikana poliisin tietoon tulleista rikoksista 1998–2007

Petosrikokset

Tässä jaksossa petosrikoksilla tarkoitetaan rikoslain 36 luvun 1–3 pykälissä kriminalisoituja tekoja ja vuodesta 1991 rikoslain 37 luvun 8–11 pykälissä määriteltyjä maksuvälinepetoksia. Petoksia koskevia säännöksiä on myös muualla rikoslaissa. Rikoslain 29 luvussa säädetään rangaistukset veropetoksista ja avustuspetosrikoksista. Velallisen petoksia koskevat säännökset ovat rikoslain 39 luvussa. Näitä petostyyppisiä käsitellään talousrikoksia käsittelevässä jaksossa II.A.6.

Petokset RL 36:1–3

Vuonna 2007 tuli poliisin tietoon 13 600 petosrikosta, joka oli 8 prosenttia enemmän kuin edellisellä vuonna. Petosrikokset ovat lisääntyneet neljänä vuotena peräkkäin. Vuoden 2008 ensimmäisellä puoliskolla petosrikoksia kirjattiin 12 prosenttia enemmän kuin vastaavana ajanjaksona vuonna 2007. Tämän perusteella on kuitenkin liian aikaista ennustaa, että petosrikollisuudessa olisi

tapahtunut pysyvämpi käänne ylöspäin. Tilastoitujen petosrikosten määrässä on joskus suuria vaihteluita vuodesta toiseen johtuen joillakin paikkakunnilla ilmitulleista laajoista, useita osatekoja käsittävistä petossarjoista. Esimerkiksi vuonna 2000 törkeitä ns. tax-free kauppaan liittyviä petoksia tilastoitiin muutamalla paikkakunnalla huomattavasti tavanomaista enemmän, mikä kaksinkertaisti törkeiden petosten määrän koko maassa. Yleensä törkeät petokset muodostavat vain pienen osan kaikista petosrikoksista.

| | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
|-----------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|
| Petos, lievä petos (RL 36:1 ja 3) | 10 266 | 9 577 | 10 756 | 9 923 | 11 327 |
| Törkeä petos (RL 36:2) | 476 | 604 | 1 238 | 672 | 933 |
| Yhteensä | 10 742 | 10 181 | 11 994 | 10 595 | 12 260 |
| <i>Muutos %</i> | +0 % | -5 % | +18 % | -12 % | +16 % |
| | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 |
| Petos, lievä petos (RL 36:1 ja 3) | 10 357 | 10 699 | 11 460 | 11 690 | 12 929 |
| Törkeä petos (RL 36:2) | 732 | 762 | 923 | 819 | 703 |
| Yhteensä | 11 089 | 11 461 | 12 383 | 12 509 | 13 632 |
| <i>Muutos %</i> | -10 % | +3 % | +8 % | +1 % | +8 % |

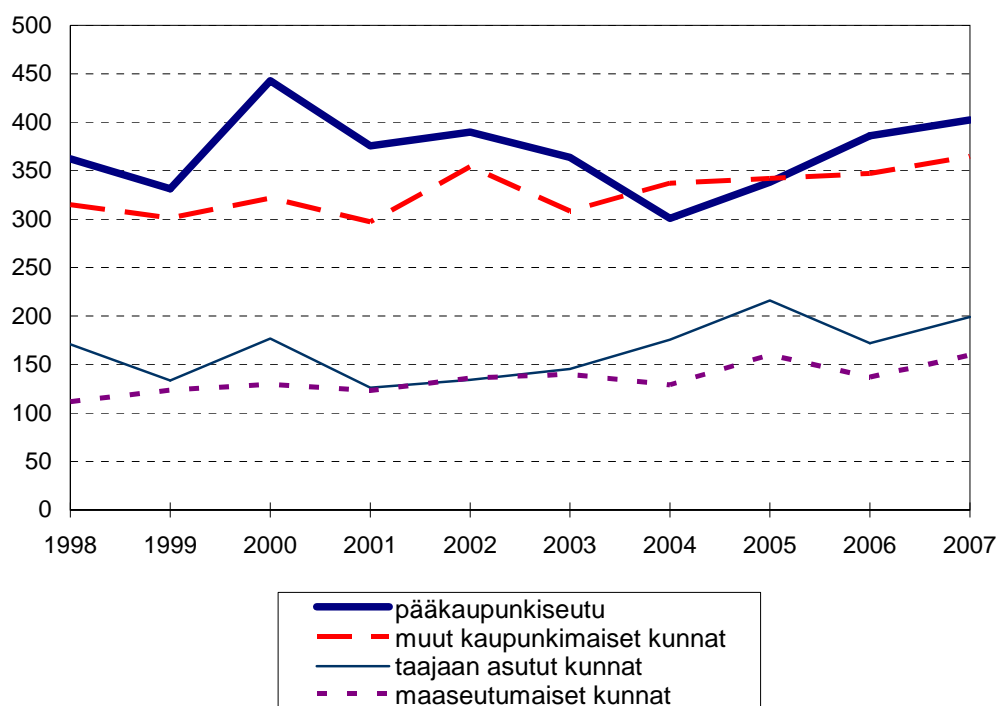
| | <i>tammi- kesäkuu 2005</i> | <i>tammi- kesäkuu 2006</i> | <i>tammi- kesäkuu 2007</i> | <i>tammi- kesäkuu 2008</i> |
|-----------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|
| Petos, lievä petos (RL 36:1 ja 3) | 6 031 | 5 431 | 6 213 | 6 838 |
| Törkeä petos (RL 36:2) | 325 | 387 | 309 | 467 |
| Yhteensä | 6 356 | 5 818 | 6 522 | 7 305 |
| <i>Muutos %</i> | +21 % | -8 % | +12 % | +12 % |

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Internet-verkon lisääntyvä käyttö tuotteiden ostoissa ja pankkiasioiden hoidossa on tuonut entisten petostyyppien rinnalle uudenlaisia petostapoja. Tyypillisessä verkkokauppahuijauksessa asiakas houkutellessaan maksamaan tuote etukäteen ”myyjän” väärennetyillä henkilötiedoilla avaamalle pankkitilille. Ns. verkkourkinnassa (phishing) yritetään huijausviestein saada käsiin verkko-pankkien käyttäjätunnuksia ja salasanoja, jotta päästäisiin käsiksi asiakkaan tileillä oleviin varoihin.

Koko maata koskevia kokonaistietoja petosrikoksista aiheutuneista vahingoista ei ole käytettävissä. Erityisenä petoslajina on mainittava vakuutusvilppi, joista suuri osa jäänee tosin piiloon. Aihetta käsittelevässä haastattelututkimuksessa joka neljäs vastaaja tunsi jonkun, joka oli tällaiseen vilppiin syyllistynyt (Laitinen & Virta 1998). Vakuutusalan oman arvion mukaan vakuutuspetoksista koituu vakuutusyhtiöille vuosittain 100–200 miljoonan euron mene-

tykset, joka on 5–10 prosenttia vahinkovakuutusyhtiöiden maksutulosta (Karahunen 2003). Petosten ehkäisemiseksi vahinkovakuutusyhtiöt ovat perustaneet seurantaan varten yhteisrekisterin, johon kirjataan kaikki yksityishenkilöiden vakuuttajille ilmoittamat vahingot, joihin haetaan korvausta.



Kuvio 55 Petosrikokset 15 vuotta täyttäneen väestön 100 000 asukasta kohti vuosina 1998–2007

Maksuvälinepetokset RL 37:8–11

Vuoden 1991 alussa voimaan tulleissa rikoslain säännöksissä maksuvälinepetoksella tarkoitetaan pankki-, maksu- tai luottokortin, sekini tai näihin rinnastettavan maksuvälineen käyttöä ilman laillista oikeutta, tai sen muunlaista väärinkäyttöä. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan myös yritys nostaa rahaa varastetulla pankkikortilla on maksuvälinepetos. Maksuvälinepetoksena voidaan rangaista myös tilin katteen tai sovitun enimmäisluottorajan ylittäminen. Maksuvälinepetoksia vastaavat teot kirjattiin aikaisemmin paitsi petoksiksi, muun muassa väärentämisiksi, kavalluksiksi ja varkauksiksi.

| | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
|--|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|
| Maksuvälinepetos, lievä maksuvälinepetos, maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:8,10,11) | 3 193 | 2 903 | 2 923 | 3 056 | 3 297 |
| Törkeä maksuvälinepetos (RL 37:9) | 55 | 91 | 46 | 77 | 48 |
| Yhteensä | 3 248 | 2 994 | 2 969 | 3 133 | 3 345 |
| Muutos % | +9% | -8% | -1% | +6% | +7% |
| | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 |
| Maksuvälinepetos, lievä maksuvälinepetos, maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:8,10,11) | 3 433 | 3 265 | 3 350 | 3 028 | 3 287 |
| Törkeä maksuvälinepetos (RL 37:9) | 119 | 122 | 115 | 89 | 88 |
| Yhteensä | 3 552 | 3 387 | 3 465 | 3 117 | 3 375 |
| Muutos % | +6% | -5% | +2% | -10% | +8% |

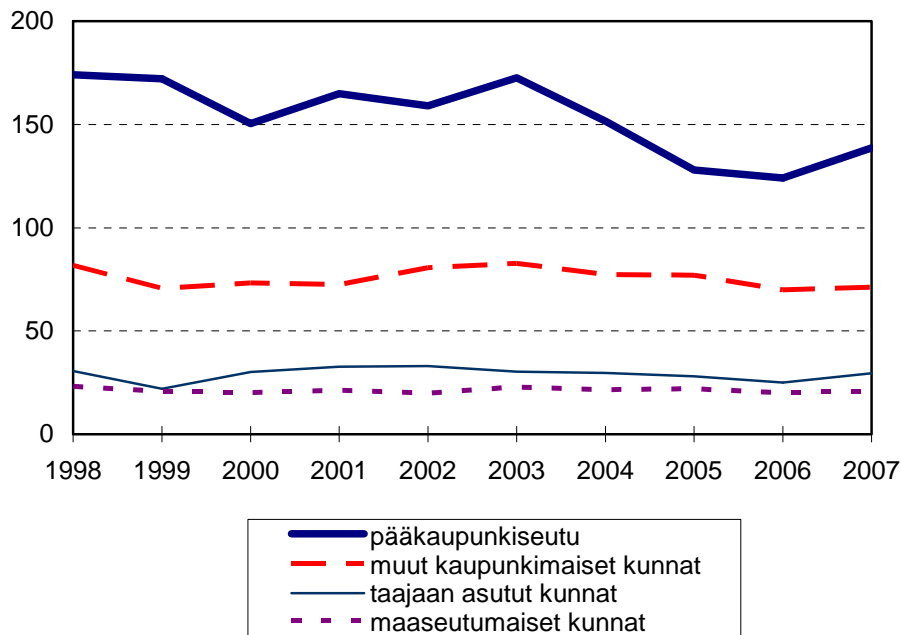
| | tammi- kesäkuu 2005 | tammi- kesäkuu 2006 | tammi- kesäkuu 2007 | tammi- kesäkuu 2008 |
|---------------------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|
| Maksuvälinepetos jne. (RL 37:8,10,11) | 1 633 | 1 384 | 1 516 | 1 645 |
| Törkeä maksuvälinepetos (RL 37:9) | 44 | 37 | 34 | 58 |
| Yhteensä | 1 677 | 1 421 | 1 550 | 1 703 |
| Muutos % | +13 % | -15 % | +9 % | +10 % |

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Vuonna 2007 poliisille ilmoitettiin 3 300 maksuvälinepetosta, mikä merkitsi kahdeksan prosentin kasvua edellisvuodesta. Maksuvälinepetosten määrä näyttää kuitenkin vakiintuneen viime vuosina, ollen selvästi alemmalla tasolla kuin 1990-luvun alussa. Myös väärinkäyttökertojen määrä rikosta kohden on vuosi vuodelta pienentynyt. Valvontajärjestelmät ovat kehittyneet ja pitkien rikossarjojen syntyminen näin estyy. Vuonna 2007 väärinkäyttökertoja kirjattiin 8 200, eli kaksi ja puoli yhtä maksuvälinepetosta kohden. Ns. sirukorttien käyttöönotto on myös vähentänyt väärinkäytön mahdollisuuksia. Korttitietojen kopiointi väärennetyn kortin valmistamiseksi on vaikeampaa ja kortilla voi maksaa vain sen tunnusluvun tunteva henkilö.

Kuviossa 56 tarkastellaan maksuvälinepetosten kehitystä aluetyypeittäin.

Maksuvälinepetoksista suuri osa tapahtuu asutuskeskuksissa, joissa vähittäiskaupan, palvelujen sekä liike- ja pankkitoiminnan laajuuden vuoksi on paljon rikostilaisuuksia. Maksuvälinepetosrikollisuuden taso on 1990-luvun lopulta lähtien pysynyt aluetyypeittäin lähes ennallaan pääkaupunkiseutua lukuun ottamatta, jossa se on viime vuosina jonkin verran laskenut.



Kuvio 56 Maksuvälinepetokset 15 vuotta täyttäneen väestön 100 000 asukasta kohti 1998–2007

Maksukorttien ja maksutapahtumien määrään nähden ovat korttien väärinkäyttämiset harvinaisia. Vuonna 1990 jolloin rikosten määrä ilmeisesti saavutti huippunsa, oli erilaisia maksukortteja käytössä yhteensä 6,7 miljoonaa kappaletta ja korteilla maksettiin 201 miljoonaa kertaa. Vuonna 2007 maksukorttien määrä oli kasvanut kaksinkertaiseksi (12,8 miljoonaa) ja maksuja oli viisinkertainen määrä (986 miljoonaa) (Finanssialan Keskusliitto 2008a). Noin sataayhdeksääkymmentätuhatta maksutapahtumaa kohti kirjattiin siis yksi maksuvälinepetos.

Vuonna 2007 maksuvälinepetoksista runsas kolmannes (36 %) oli oman tiliin liittyneitä väärinkäyttöjä eli maksukortin haltijan itse tekemiä. Osuus on sama kuin parikymmentä vuotta sitten tehdyssä tutkimuksessa todettu osuus (Kinnunen ym. 1994).

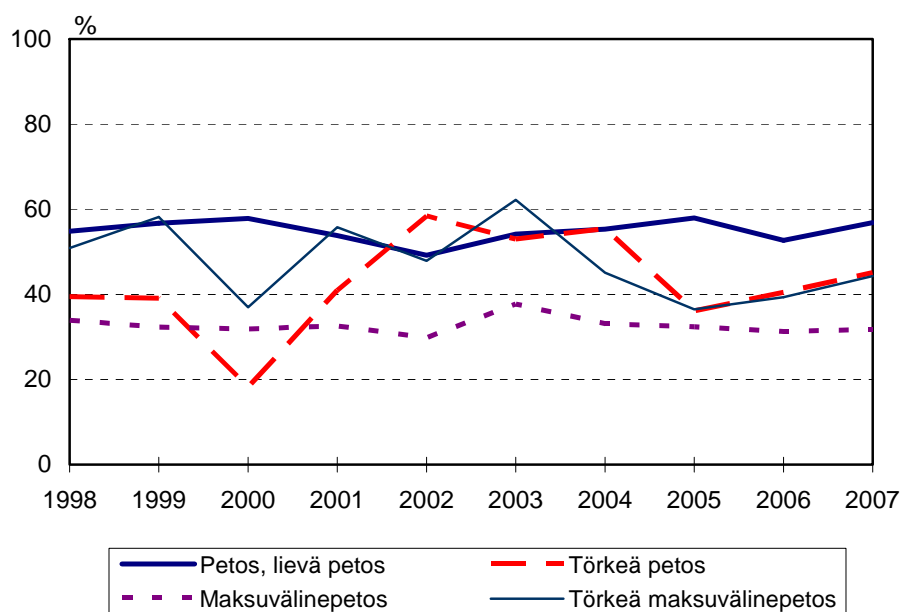
Maksupetosrikosten pankeille aiheuttamien vahinkojen suuruusluokkaa kuvaa se, että pankit ovat viime vuosina menettäneet ns. pankkirikoksissa vuosittain 5–6 miljoonaa euroa (vuonna 2007: 4,77 miljoonaa euroa) (Finanssialan keskusliitto 2008b). Valtaosa vahingoista aiheutuu maksukorttien väärinkäytöistä, mutta luku sisältää myös muut pankkeihin kohdistuneet rikokset, kuten ryöstöt ja muut petokset. Pankkien rikostappiot ovat kääntyneet hienoiseen nousuun 2000-luvun alkuvuosiin verrattuna. Kansainvälisesti vertaillen pankkeihin kohdistuva rikollisuus on kuitenkin Suomessa erittäin vähäistä.

Tehostunut luotonvalvonta, maksukorttien käytön seuranta ja sirukorttien käyttöönotto on osaltaan parantanut tilannetta merkittävästi 90-luvun puolivälin jälkeen (Suomen pankkiyhdistys 2005a; 2005b).

Petosrikosten ilmitulo ja selvittäminen

Tietotekniikan kehittyminen on luonut uusia mahdollisuuksia petoksiin ja muuhun rikolliseen toimintaan. Tilastoitu petosrikollisuus, samoin kuin kavallusrikollisuus riippuu kuitenkin siitä, miten herkästi petoksen kohteeksi joutuneet ilmoittavat tapauksista poliisille. Piiloon jäävien rikosten osuus saattaa olla melko suuri. On arvioitu, että esimerkiksi vakuutusyhtiöt tekevät rikosilmoituksen poliisille vain 5–10 prosentissa niistä korvaustapauksista, joissa vilppiä epäillään (Niemi 1991).

Niistä petoksista, jotka ovat tulleet poliisin tietoon, jää aika harva selvittämättä. Kuvio 57 näyttää niiden rikosten osuuden, jotka on selvitetty vuoden kuluessa tietoon tulosta. Selvitysprosentti on pysynyt melko vakaana viimeisen kymmenen vuoden ajan. Vuonna 2007 rikosten selvittämisessä onnistuttiin edellisvuotta paremmin. Selvitysaste nousi petosrikoksissa ja törkeissä maksuvälinepetoksissa 4–5 prosenttiyksikköä.



Kuvio 57 Petosrikokset: selvitettyjä rikoksia (%) vuoden aikana poliisin tietoon tulleista rikoksista 1998–2007

Yhteenveto

- Vuonna 2007 poliisin tietoon tuli 3 200 kavallusrikosta, 3 300 maksuvälinepetosrikosta ja 13 600 muuta petosrikosta (pois lukien veropetokset).
- Kavallusrikokset lisääntyivät 3 prosenttia ja petosrikokset 8 prosenttia edellisvuodesta.
- Kavallusrikokset ja maksuvälinepetosrikokset ovat tyypillisesti kaupunkimaisten paikkakuntien rikoksia. Maksuvälinepetosrikollisuuden taso on 1990-lopulta lähtien pysynyt aluetyypeittäin lähes samana.
- Vuonna 2007 maksuvälinepetosrikoksista kolmannes oli omaan tiliin kohdistuneita väärinkäyttöjä.
- Kavallus- ja petosrikoksista noin 30–50 prosenttia selvitetään vuoden kuluessa tietoon tulosta.